
Inledning

Pojken Sigismund Freud drömmer, sju eller åtta år gammal, att han ser sin mor lugnt sovande bäras in i rummet och läggas på sängen av några personer med fågelnäbbar. Han vaknar full av ångest och väcker föräldrarna med sin obehärskade gråt.

I drömtolkaren Freuds långt senare analys av drömmen handlar barnets ångest inte i första hand om skräcken för att modern kan dö, utan snarare om upplevelsen av ett bortträngt sexuellt begär till henne, dolt i associationsbilden kring fågelnäbbarna.

När Marie Bonaparte, analysand till och alltsedan 1920-talet närstående Freud, i ett samtal med honom konstaterade: ”Mannen är rädd för kvinnan”, fick hon svaret: ”Det gör han rätt i!” Peter Gay citerar ordväxlingen i sin stora biografi, där han också låter oss möta Amalia Freud, ”Die Mutter”, Sigismunds vackra och viljestarka, intelligenta och egensinniga mor som gav sin förstfödde sällskap genom livet och dog nittiofemårig 1930. Vid ett par tillfällen yttrade Freud att den unge man som varit sin mors oomstridda favorit ofta utvecklar en triumferande självuppskattning och styrka som leder till framgångar i livet. Men fastän han genom hela sitt analytikerliv insåg moderns betydelse för barnets utveckling undvek han nogsam en självanalys av hennes roll i sitt eget fall.

Hos Freud förekommer bilder av kvinnan och modern som en gåtfull ”mörk kontinent”, men också som en farlig mörk flod under jorden: obevlig, ointaglig, fruktansvärd och allsmäktig. I en annan av Freuds drömmar möter den hungrige drömmaren

tre kvinnor i ett kök. ”Värdinnan” vänder något i handen som om hon knådar knödel. På hans önskan att få äta svarar hon att han får vänta tills hon är färdig. Otålig och arg går han sin väg. Vilka är dessa tre om inte ödesgudinnorna? Långt ifrån att vara en gestalt som stillar drömmarens hunger representerar ”värdinnan” lagen, tiden och döden. I knödeldegen döljer sig Amalias undervisning av barnet Sigismund om allt levandes slutliga återvändande till jorden. I Freuds fantasier är modern en moira, en tyst manande gestalt, något ”grått av ålder, skugglikt, knappt möjligt att återuppliva” (“Om den kvinnliga sexualiteten”, 1931, *S.Skr.* V). Modern, skriver Sarah Kofman, är den som ”lär människan att överlämna sig åt dödens oacceptabla bedövande nödvändighet” (*L'énigme de la femme. La femme dans les textes de Freud*, 1980).

Freud sveper in modersgestalten i mytens försonande mantel i syfte att avvärja det hot hon förkroppsligar. Så kan sonen rädda henne åt sig. På döttrarnas lott kan tyckas falla en trefaldig förbannelse: svartsjuka mot alla som konkurrerar om modern, avundsjuka gentemot de lyckligare lottade bröderna, permanent frustration över att ha fått ”för lite mjölk” och framför allt ingen penis. Detta tragiska öde skulle kanske vila över oss med större tyngd om det inte vore för Melanie Klein som, till skillnad från Marie Bonaparte, tänkte olydigt och forskade självständigt i den våldsamma, ångestfyllda, infantilt grundade och omedvetna fantasivärld som män och kvinnor har gemensam. Fokus förskjuts hos henne från Freuds betoning av könsskillnad,

---

---

språk och historia till det preoidipala fantiserandet om delobjekt som mål för aggression och dödsdrift. I sina skulpturer och rumsbildningar ger Louise Bourgeois vår tids starkaste estetiska uttryck åt den konkreta nivå som utmärker detta fantiserande. Modern som en gigantisk spindel – ”mycket kraftfull, mycket tyst, mycket fördömande” – mitt i Bourgeois rum har onekligen samma ambivalenta laddning som Freuds modersmoira: skyddande och dödsbringande.

Vi har valt att ägna detta nummer av *Divan* åt modern – stundom halshuggen, men i det omedvetna varaktigare än koppar – och åt fantasin. Vi presenterar som upptakt två korta texter av Freud och Bonaparte där skrällen för kvinnan och könsskillnadens trauma blottläggs. För första gången på svenska presenteras därefter en text av Jessica Benjamin, vars skrivande alltsedan *The Bonds of Love* (1988) renderat henne en central plats i diskussionen om psykoanalys och feminism. Mignon Nixon tar i sitt bidrag fasta på en tendens i samtida feministisk konst och konstkritik att närma sig områden som kräver en kleiniansk analys lika skarp som de senaste två decenniernas lacanianska estetik.

Annika Svenbros många teckningar i detta nummer kretsar alla runt ambivalensen i bilden av kvinnan, modern, dottern. De har inga titlar. De rör sig växelvis mellan kropp och linje, tecken och tanke.

I en personligt hållen samtidsdiagnos hämtar Oliver Parland i sin text inspiration från Händels sista oratorium *Jephta*. Genom hans analys av ett gammaltestamentligt dubbeloffer, omfattande far och dotter, ställs frågan om psykoanalysens könspolitiska potentialer åter i ett skarpt ljus. Carsten Bagge Laustsens text om upplysningsfilosofernas fantasier om Orienten gestaltar därefter den mörka frånsidan i kulturen – fantasmens scen förskjuten till en annan plats. Numret avrundas med den första delen av Slavoj Zizeks essä ”Fantasins sju slöjor”, där han genom en mängd exempel demonstrerar hur en lacaniansk analys som tar fasta på fantasins ideologiska funktioner kan bedrivas. Vi valde att stanna upp vid hans dekonstruktion av fantasin om Moder Theresa. De sista två slöjorna faller först i nästa nummer av *Divan*.

*Christian Nilsson, Oliver Parland,
Nina Weibull*

Annika Svenbros teckningar i blått, brunt och rött bläck samt i blyerts i *Divan* 1-2 1999 ingår i en omfattande bildsvit utställd som installation på Headlands Center for the Art, Kalifornien 1996 och på IASPIS, Stockholm 1997. Härintill ett grafiskt blad utan titel, 1990.